

"A TÖRTÉNETI OKOK KEDVEZNEK A JELEN MEGKÜLÖNBÖZTETÉSNEK"

H. LIEBAERS az IFLA alelnöke a könyvtárügy és dokumentáció kapcsolatáról Európában.

A "könyvtár - dokumentáció" vita eredetét most nem kutatjuk. Valószínűnek tartjuk, hogy nem akkor kezdődött, mikor 1895-ben Brüsszelben a kitűnő Paul Otlet és Henri Lafontaine megalakította a Nemzetközi Bibliográfiai Intézetet. És nem is fejeződött be az IFLA 1966. szeptember közepén Hágában tartott 32. Közgyűlésén, ahol a FID funkcionáriusainak jelenlétében Herman Liebaers a nemzetközi könyvtárszövetség, az IFLA alelnöke alább, szemelvényesen ismertetésre és idézésre kerülő beszéde elhangzott.

Meg kell mondanunk: az évtizedek óta "duló" vita igen nivós- és változatos- iratokat produkált.

Elsősorban azonban a szellemes gunyiratokra emlékezünk szívesen, melyek - mindkét részről - kétségbe vonták egymás lelki és szellemi képességeit; különösen mulatságosak voltak a szóban (folyósokon) elhangzott magvas ítéletek.

A "nagy elvi megnyilatkozások", az "egyrészt-másrészt" jellegű okosan higgadt irások azonban rendszerint unalmasak voltak és mindig kiderült, hogy az "elvi" tézisek mögött valami - bár fontos, de - az elvi problémákkal semmi kapcsolatban nem álló tényező rejtőzik.

Igen gyakran egy ország speciális könyvtári és "dokumentációs" fejlődése szolgáltatott alkalmat általánosított elvi megállapításokra. Talán a legjobb példa erre az a nagy hullámokat felkorbácsolt disputa, mely az ötvenes évek végén az NDK-ban indult meg a könyvtár, a dokumentáció és információ elvi és elméleti kérdéseiről és elsősorban Koblitz nevéhez fűződik. (+) Ha most - majd egy évtized távlatából - az akkori summázatokat megvizsgálánk, kiderülne, hogy azok speciális német (és nem csak NDK) könyvtári fejlődés determinálta történelmi tényeinek általánosításai, "a" könyvtár, "a" dokumentáció és "az" információ egyetemesítést igénylő elvi kérdéseinek síkján. Tehát egy földrajzilag, történelmileg (és társadalmilag!) meghatározott speciális szituációból az egyetemes érvényesség igényével fellépő elvi álláspont kialakítására került sor.

H. Liebaers összefoglalásában éppen az az alapmotívum a legfontosabb, hogy megállapítja:

"A jelenlegi plenáris ülés előkészítése során folytatott eszmecsereken a

(+) Polzovics Iván - Koblitz, Josef: A dokumentáció, az információ és a tájékoztatás fogalma. Terminológiai vita, Bp. 1961. 72. p.

Tanács megfigyelte, hogy a könyvtárak és a dokumentáció közötti viszony erősen más Amerikában, a Szovjetunióban és Európában. Nekem jutott az a feladat, hogy európai összefüggésben vázoljam ennek a viszonyoknak a fejlődését".

Természetesen, mivel a beszéd egy IFLA ülésen hangzott el, fő szempontjai is elsősorban "intézményiek"; a nemzetközi könyvtáros szövetséget helyezi a probléma gyújtópontjába. Ebből a szempontból azonban a könyvtár-dokumentáció területén jelentkező "ökumenikus" törekvéseknek az utóbbi évek egyik legérdekesebb dokumentuma kimondja - idézzük a beszámoló végén a beszéd teljes, idevágó szövegét - hogy a két szövetség egybeolvadását teljesen logikus fejlődési folyamatnak tartja.

"Az Európára való földrajzi korlátozásnak, amely fő helyet kell hogy kapjon beszédemben, egyik első következménye, hogy szólni kell a FID és szövetségünk (IFLA) viszonyáról. Ez a két szövetség valójában a legutóbbi időkig inkább európainak, mint nemzetközinek számított, bár amerikai kollégáink az ALA-n keresztül derekasan kivették részüket az IFLA munkájából már kezdetől fogva.

Az említett korlátozás további következménye a kapcsolatok negatív oldala, amely erősebben ki fog tűnni érvelésemben, mivel a könyvtárak és a dokumentáció közti antagonizmus láthatóbb volt Európában".

És - részben szónoki fordulatként, részben azonban őszinte optimizmusból is - hozzáteszi:

"... bár boldog vagyok, hogy hozzátehetem, a tegnapi Európában".

Az a tény azonban, hogy az "Európai helyzetkép" ("point of view" a beszéd alcíme, ami álláspontot jelent inkább) vizsgálatának középpontjában az IFLA áll, véleményünk szerint néhány fontos olyan motívumot elhomályosít - de mellőz is -, mely éppen alapvetően megkülönbözteti pl. az "erősen más" amerikai helyzettől.

Itt elsősorban gondolunk általában az európai és az amerikai könyvtári fejlődés történelmi különbségeire (a fejlődés intenzitására, volumenére és tendenciáira), a mindkét világrészben kialakult dokumentációs fejlődés (intenzitásának, volumenének és tendenciáinak) tükrében. Ebben a tükrőben (akár viszsza pillantunk, akár a jelenlegi helyzetet nézzük, de túlnyomórészt a jövőben is) a kép azt mutatja, hogy Európában a könyvtárak és a dokumentációs tevékenység (tudatosan nem intézményeket mondunk) fáziskülönbsége többszörösen az amerikaiénak. Vagyis az európai könyvtárak fejlettsége tudományos, közművelődési egyaránt, és a "dokumentációs" igények (tudatosan nem a dokumentáció fejlettségét mondtuk!) távol - sok helyen "behozhatatlanul távol - vannak egymástól".

Ismét hangsúlyozzuk: a fentiek helyzetképet rögzítenek. Nem alkalmak általános - de még kevésbé egyetemes érvényű - elvi konklúziók felépítésére; sürgettek azonban konkrét gyakorlati - könyvtárpolitikai, vagy "dokumentációpolitikai" intézkedéseket.

A legegyszerűbbnek - és legolcsóbbnak - az látszott, ha (az elmaradott és nehézkes könyvtárak teljes, vagy nagyfokú figyelmen kívül hagyásával) új dokumentációs intézményeket létesítenek. Európában - túlnyomórészt a második világháború után - számos ilyen példát látunk különböző társadalmi rendszerű országokban. Ezek az "intézmények" kisebb, nagyobb "távolság-

ban" voltak a könyvtáraktól (megint csak az adott ország könyvtárügyének általános fejlettségi fokától és számos adott szemléleti, "hierarchiai" tényezőtől függően"); néha szorosabban kapcsolódtak azokhoz (pl. Angliában). Sok esetben azonban maguk is dokumentum-tárakként működnek az általános könyvtári viszonyokat jóval meghaladó technikai felkészültséggel. (Reprográfia, gépi visszakeresés stb.) Valahogyan úgy érezzük, hogy a sok -európai - elméleti vita közepette - mely akülönbségeket kutatta a két tevékenység között - kialakultak olyan intézmények, melyek magukat "dokumentációs intézményeknek" nevezik, de valójában ("gépesítettebben") ugyanazt csinálják, mint a könyvtárak.

Itt kell megemlitenünk azt a másik tendenciát is - amely a fenti jelenséghez hasonló - hogy létesülnek - még szórványosan - Európában u j alapokon kialakított könyvtárak is. (Pl. Bohum, de az NDK egyes közművelődési könyvtári hálózataiban is, pl. Bréma.) Természetesen az "uj" ezeknél a könyvtáraknál elsősorban a gépesítettség; ez azonban - legalább potenciálisan - magában rejtheti a könyvtár-dokumentáció ellentét kiegyenlítődesét.

Mindezeket azért mondtuk csak el - vázlatosan -, hogy a kérdéssel kapcsolatban hangsúlyozzuk az objektív körülmények (történelmi fejlődés, társadalmi milió stb.) fontos szerepét.

Igaza van azonban Liebaers-nek, mikor az egyéb körülmények szerepét is hangsulyozza.

"Az egyik vagy másik tendencia emberei vagy ismerték, vagy nem ismerték vagy támadták egymást. És örömmel figurázták ki egymást. A könyvtáros tipikus szakállával volt a tehetségtelen irodalmár, aki mások művein gyarapodott. A dokumentalista (szó, amelyet változatlanul kerülök, bár ez alkalommal elő kell szednem) a könyvtárossal ellentétben simára borotvált, rövidhaju irástudatlan, aki ábrákkal helyettesíti a szavakat.

Manapság mindketten alfanumerikus információ-feldolgozásról beszélnek, amely szintén mutatja, hogy valami megváltozott.

Korábban a két tendencia sok ember előtt különböző színben tünt fel. Az első (a könyvtár) a nőies szakma érdekes, affektált, míg a másik (dokumentáció) volt a férfias, realista, két lábbal a földön álló irány. Azt gondolom, sokak fejében élt az a két karikatura, amikor a szakma két különböző koncepciója megszületett.

Biztos, hogy a két szövetség (FID, IFLA) közti kapcsolatok sok éven át erőltetettek voltak. Sokszor ezt személyes ellentét okozta, de sokszor a feszültség kétségtelenül a szakmai felelősség két különböző koncepciójának eredménye volt."

A következő megállapítások is végső következtetéseikben véleményünk szerint tulságosan optimisták - de elgondolkoztatóak:

"Talán tulságosan leegyszerűsítés lenne azt mondani, hogy a humán tudományok ihlette gyakorlat került ellentétbe a természettudományok ihlette gyakorlattal. De senki sem vitatja, hogy szakmánkat a két kultúra között fennálló antagonizmus befolyásolta. Ha na örömmel nyugtázhatjuk, hogy ezek a személyes

viták már a múltéi, mégis fennmaradnak a két kultúra közötti különbségből adódó problémák szakmánkon belül. A lényeg az, ki kell-e vonulnunk a könyvtárakból, hogy megoldjuk problémáinkat.

Az eszmék nem csak emberek tetteiben és írásaiban jelentkeztek, hanem az intézmények formájára is befolyással voltak. De itt már nem lehet két szembenálló pólusra korlátozni a valóságot. Nincsenek az egyik oldalon a könyvtárak és a másikon a dokumentációs központok, Ezenkívül igen sok könyvtárat ismerünk, amelyek dokumentációs központok; de "mi rejlik egy névben?"

A beszéd később így folytatódik:

"A különbségek, amelyeket említettem - és bizonyára el kell torzítanom az igazságot, ha pusztán csak különbségről beszéltem - egészen eltérő körülményekből származtak. Azok között az emberek között, akik időről időre tapasztalják az egymás megértésének nehézségeit, egyesek az intézményükért napról napra felelősséget vállaló könyvtárosok voltak, míg mások új rendszereket gondolhatnak ki megszabadulva a napi rutin terhéértől. Feltehető, hogy az IFLA munkáját olyan könyvtárosok végzik, akik közvetlenül gyakorolják naponta szakmai tevékenységüket, míg a FID tagjainak munkáját, amely gyakran elméletibb jellegű, könnyebben szét lehet választani a rutinmunkától. Talán ez magyarázza azt is, hogy az IFLA nagyobb nehézségekkel küzd a nemzeti vagy helyi körülményektől való elszakadásban.

Az egy intézményen belül előállított demarkációs vonalat fokozatosan felszámolták. Ez nem is volt meg sohasem olyan egyértelműen, mint ahogyan ábrázolásom céljára azt feltüntettem. A könyvtáros néha elhagyta könyvtárát és a dokumentalista maga részéről tapasztalni kezdte az intézményi kötelezettséget. Még tovább is lehet menni és azt lehet mondani, hogy a könyvtáros, aki címlírásainak, céduláinak minőségével foglalkozik és a dokumentalista, akit meghatároz az, hogy jó műszaki tájékoztatást nyújtson, ma már ugyanebben a táborban vannak.

És - a beszéd végén - felveti a sokat vitatott problémát.

De, ha tábort említünk, akkor ellenséget feltételezünk. Valóban félek attól, hogy új fenyegetés leselkedik azokra, akik az imént még két pártra oszlottak. Biztosan kitalálták, hogy a gépek emberével való párbeszéd nehézségeire gondolok. A gépek új, szokatlan módon veszélyeztetik szakmánkat.

Ha dokumentalisták segítettek a könyvtárosoknak abban, hogy realizálni tudják a világ dolgainak megváltozását mindenekelőtt a természettudományok területén és hogy ez a változás alapvetően érinti a könyvtárakat, az is biztos, hogy ma új problémák születtek.

... Tehát el kell fogadnunk és meg kell tanulnunk beszélnünk a műsza-

kiakkal és nyelvészekkel ezt az új nyelvet, hogy gépeink legyenek, nem tündérmesék, hanem segédeszközök, amelyek meg fogják oldani rutin feladatainkat és lehetővé teszik, hogy több időnk legyen valódi problémáinkon gondolkodni.

Igy szívesen vonom le azt a végkövetkeztetést, hogy a múltban a természettudományok fontosságát a könyvtárakban azok befolyása ismertette el, akiket dokumentalistának neveznek. Pozitíven járultak hozzá, hogy a könyvtárakban új szemlélet és a napi problémák friss megközelítése alakuljon ki.

Igy válik érthetővé, hogy az UNESCO kulturális osztályán könyvtári csoport létesült, a természettudományok osztályán pedig dokumentációs csoport. Ennek a fényében az is érthető, hogy az UNESCO végleg realizálta ennek a megkülönböztetésnek elavultságát és elhatározta, hogy jelentékeny dokumentációs osztályt létesít. Csak az a jellemző, hogy az UNESCO habozott a név dolgában. De ahogyan a könyvtárak és a dokumentációs központok nevében jelentkező különbségnek többé nincs már jelentősége, (ha egyáltalában volt valamikor), így ennek az osztálynak a neve sem lényeges. A lényeges az, hogy egy fikció eltűnjék és szakmánk problematikáját az igazi szinten tartjuk.

Nem habozom, hogy a végső következtetést ebből az érvből vonjam le. A két szövetség - IFLA és a FID - létezésének erős alapjai voltak. Ma már csak erőfeszítéssel tudnak valódi különbséget felfedezni. Természetesen el lehet mondani, hogy pl. a reprográfia a FID-re tartozik az előállítás felől nézve és az IFLA-ra a fogyasztás oldaláról megközelítve. De nem látok okot arra, miért ne lehetne azt a két aspektust ugyanazon szövetségen belül megtárgyalni.

Mindezekért úgy látom, hogy a két szövetség egybeolvadása logikus következménye annak a fejlődésnek, amelyet megkíséréltem felvázolni. Ez természetesen nem móról-holnapra fog bekövetkezni, de úgy érzem, kérélnthetetlen logika fog minket ehhez a célhoz vezetni. A történeti okok kedveznek a jelen megkülönböztetésnek, de ezek folytonosan harcban fognak állni egymással. Most gyakran sokkal kevésbé fontosak, mint más különbségek, amelyek mindazonáltal ki-egyenlítődnek a két szövetség egyikében vagy másikében."